

Med andra ord, samma sak?

En genrestudie av socialdemokratiska partiordförandes
avgångstal

David Eliasson

Ämne: Retorik

Nivå: C

Poäng: 15hp

Ventilerad: VT 2012

Handledare: Janne Lindqvist Grinde

Litteraturvetenskapliga institutionen

Uppsatser inom litteraturvetenskap

Uppsatser inom retorik

Innehållsförteckning

Förord	3
1. Inledning	4
1.1 Frågeställning och syfte	5
1.2 Disposition	4
1.3 Teori och metod	5
1.4 Material	11
1.5 Tidigare forskning	12
2. Avhandling	13
2.1 Den återkommande situationen	13
2.2 Innehåll	15
2.3 Form	19
2.4 Den retoriska handlingen	22
3. Sammanfattande diskussion	26
Referenslista	29

Förord

Jag vill rikta ett tack till Låle Svensson på Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek för hjälpen med protokollen. Min handledare, Janne Lindqvist Grinde, förtjänar också ett stort tack hjälpen, likaså min handledningsgrupp. Jag vill även rikta ett stort tack till alla mina vänner och framförallt ett stort tack till mina bröder som stöttat mig genom denna period.

David Eliasson
Uppsala 2012-06-06

1. Inledning

1.1 Frågeställning och syfte

I januari 2012 avgick Håkan Juholt på en presskonferens från posten som Socialdemokraternas partiordförande. Han höll ett kort och odramatiskt tal. Det kan kännas märkligt att en sådan betydande person lämnat rampljuset med så timid ton. Nu hade Juholt innehaft ämbetet under en relativt kort period, kanske var det därför det inte fanns så mycket att säga. Då undrar man kanske lite över en person som Tage Erlander, som var partiordförande i över 23 år. Lämnade han kanske posten med ett dramatiskt och bombastiskt tal som ekat i generationer?

Vid första anblick – inte direkt. Då kanske det istället är så här socialdemokratiska partiordförandes avskedstal ser ut. Det är en av de primära frågorna för detta arbete. När vi nu då bestämt oss att vi vill undersöka hur dessa avskedstal ser ut kan man fråga sig hur man gör just detta på bästa sätt. Ända sedan antiken har man sökt klassificera och samgruppera texter och tal som ter sig lika. De antika grekerna kallade detta för genus, men vi känner det bättre vid ordet genre. Genre ter sig en rimlig utgångspunkt eftersom för att bestämma om dessa tal tillhör samma genre måste vi noggrant analysera dess likheter och skillnader med den enkla frågeställningen om dessa tal tillhör samma genre.

Man hade inom ramen av ett större arbete kunna svarat på om dessa utgör en egen genre eller om de ingår i en större. Dock är det lämpligt att detta arbete begränsas till att undersöka om de kan sägas tillhöra samma genre, oavsett vilken denna är. Vilka är då dessa tal? Även här är det rimligt att begränsa sig för att inte mista analytiskt djup. Därför kommer de fem senaste partiordförandes avgångstal analyseras – från Erlander till Juholt. Arbetet syftar således till att genrebestämma dessa fem partiordförandes avskedstal.

1.2 Disposition

Dispositionen för uppsatsen hålls för läsarens skull så enkel som möjligt. Inledningsvis kommer en sektion med teoretisk bakgrund att framläggas. Ur denna kommer sedan utvinnas en vetenskaplig metod för genrebestämning och -analys. Det kommer ur delen teori och metod belysas genrebegreppets fyra delar. Dessa är: den återkommande retoriska situationen, innehåll, form och den retoriska handlingen, och dessa kommer i avsnittet Avhandling att behandlas separat. I en avslutande diskussion kommer samtliga slutsatser av analysen att diskuteras.

1.3 Teori och metod

1.3.1 Begreppet genre

Genre är ett ord som härstammar från Latinet och skulle kunna översättas med form, typ, sort, slag, klass och liknande.¹ Genre har en lång historia och intresserade redan de antika retorikfilosoferna. På den tiden kallade man det genus. Genus delades in i tre: det demonstrativa, deliberativa och det judiciella eller ceremoniella, övervägande eller rättsliga tal. Den klassiska indelningen har en tydlig situationell prägel.² Dock går det att spåra en viss form av innehållslig skillnad också. Det rättsliga talet behandlar dåtiden, det som har hänt. Det ceremoniella ägnar sig åt nutiden och det övervägande åt framtiden.

Modern genreteori fokuserar mer på publiken. Karlyn Kohrs Campbell och Kathleen Jamieson Hall beskriver genre som förväntningar som publiken ställer på en talare eller skribent.³ Dessa förväntningar ger upphov till likheter mellan texter. Om vi till exempel tänker oss att tidningar utgör en viss genre så betyder detta att tidningar endast kan uttrycka sig på ett visst sätt för att dess publik ska acceptera det som en tidning. De kan helt enkelt inte presenteras i t.ex. romanform.

---

¹ Jasinski, James (2001). *Sourcebook on rhetoric: key concepts in contemporary rhetorical studies*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications. s. 260.

² Lindqvist Grinde, Janne, 2008: *Klassisk retorik för vår tid*. Lund. s. 50.

³ Brock, Bernard L. Ed. Mfl.: 1990: *Methods of rhetorical criticism – a twentieth century perspective*: Kohrs Campbell, Karlyn & Jamieson Hall, Kathleen M.: ”Introduction to *form and genre*”. S. 331-333.

Jamieson Hall fortsätter med att en retorisk genre ska förstås som diskurs som delar signifikanta retoriska element oberoende av författare eller när diskursen producerats. Genrens begränsningar överskrider således både person och tid.⁴ Huvudordet här är signifikanta. Det handlar alltså inte om att diskursen ska vara identisk från talare till talare i olika tider. Det bör däremot finnas övertygande likheter som inte kan förklaras genom andra faktorer än de generiska.

Carolyn Miller, i ”Genre as a social action” definierar genre som en social handling. Tillsammans med en fusion av form, innehåll och en återkommande retorisk kontext bildas en genre.⁵ Denna sociala, eller retoriska som den i arbetet kommer kallas, handling kan anses vara en aning svårfångad. För att förenkla det hela kan vi tänka oss exemplet begravningsstal. Begravningsstalet bör utföra handlingen att beskriva och troligtvis också hylla den person som gått bort. Det är handlingar som ingår i genren begravningsstal. Tänkbara handlingar som inte ingår är t ex. att smäda eller debattera. Det finns alltså i genre inneboende retoriska handlingar. Vi ser alltså nödvändigheten vid att identifiera och klassificera de retoriska handlingar som texter eller tal utför för att bestämma en genre. Däremot är inte sagt att när man beskriver eller hyllar håller man begravningsstal. Det är som nämnts ovan en fusion av handling, form, innehåll och en återkommande retorisk situation som bildar en genre.

Den återkommande retoriska situationen är alltså av vikt för genreklassificering. Det finns vissa situationer som uppmanar till specifika genrer. Ta till exempel en föreläsning. En föreläsning ser ut på ett visst sätt, situationsmässigt alltså. Vad vi benämner föreläsning är en ganska strikt situation. En föreläsare som står inför en publik och föreläser. Det är ofta ganska formellt och det framförs bakom en talarstol, kateder eller bänk. Det har en viss längd och är dessutom mestadels schemalagd. Det finns naturligtvis andra sätt man kan föreläsa på. Däremot skulle vi inte kalla ett spontant föreläsande på en restaurang för en föreläsning. Det är dessa återkommande retoriska situationer som till stor del bestämmer att det är en föreläsning. Dock måste naturligtvis en fusion av handling, form och innehåll fortfarande vidhållas.

---

⁴ Hall Jamiesson, Kathleen M.: ”Generic constraints and the Rhetorical Situation. *Philosophy & Rhetoric*, Vol. 6, No. 3 (Summer, 1973), pp. 162-166.

⁵ Miller, Carolyn: 1984: ”Genre as Social action”, *Quarterly Journal of Speech*, no. 70. s. 151-154.

1.3.2 Form och innehåll

Klassiskt sett ligger form och innehåll mycket nära genre. Både stil och topos, som är relativt synonyma med form och innehåll, är tätt förknippade med genus.. Antiken talar t ex. om hög stil med särskilda topiker som det dygdiga eller lastbara som passar till genus demonstrativum, lov- eller smädestalet. Det känns därför naturligt att vi lägger lite av vår fokus på att bemöta talarnas stil även i detta arbete.⁶

Dock är begreppet stil lika problematiskt som begreppet genre, varför vi lämpligtvis förenklar det en aning. Ordets ursprung är metaforiskt för sättet att skriva, då i bemärkelsen huruvida språket brukas och inte om det skrivs med penna eller tangentbord.⁷ Det som i detta arbete betecknar stil har således en omedelbar koppling till språkbruk. Där undersökningen syftar till att utvärdera dess talspråkliga eller formella, poetiska eller prosaiska samt personliga eller standardiserade prägel etc.

Peter Cassirer ställer i *Stil, stilistik och stilanalys* upp en rad stilaxlar som också ter sig lämpliga infallsvinklar för stilanalys.⁸ Dessa är exempelvis: modern, naturlig jämte ålderdomlig och inlärd och känslfull, varm, vänlig jämte känslolös, kall, ovänlig. Däremot ter det brukligt att involvera mer än enbart språkbruket i just form. Det blir även intressant att se till mer konkreta saker som disposition och omfattning.

När det kommer till innehåll kan vi, som ovan nämnts, vända oss till den klassiska retoriken och dess topiklära. Topikerna är som bekant, platser eller ställen där talaren hittar sitt stoff och sina argument. Topikerna ger oss en begreppsapparat för att lättare organisera innehållet i talen och sedan jämföra dessa. Dessa platser kan delas in i särskilda och allmänna topiker. Det är de allmänna topikerna som blir av intresse för denna analys. Eftersom de särskilda topikerna är sammankopplade med de klassiska genrerna, eller genus.⁹

Janne Lindqvist Grinde, i *Klassisk retorik för vår tid*, ställer under allmänna topiker följande: person, sak, jämförelse, orsak och verkan, sammanhang och kontext, det möjliga och omöjliga samt motargument. Naturligtvis följer en precision av vad som exakt ingår i vilken topik. Poängen med att använda topikerna är att de ger oss en möjlighet att sortera innehållet övergripande. Varje talare kan på detaljnivå tala om olika saker men dessa kan dock ligga under samma topik. Erlander kanske talar om Vietnamkriget medan Sahlin tar upp Libyenkrisen. Dessa är naturligtvis olika saker men sorteras in under topiken

---

⁶ Grinde, 2008: s. 157-169.

⁷ Cassirer, Peter (2003). *Stil, stilistik & stilanalys*. 3., [omarb.] uppl. Stockholm: Natur och kultur s.14

⁸ Ibid. s. 16.

⁹ Grinde, 2008: s. 125 – 169.

sammanhang och kontext. Alltså talar de egentligen om samma sak och har endast olika historiska händelser att förhålla sig till. Dock verkar det för detta arbete, sett till dess storlek, lämpligt att inte ingå i en allt för ingående utläggning av exakt hur dessa topiker förhåller sig till varandra. Detta får, vid behov, göras inom analysen av innehåll.

1.3.3 Den retoriska handlingen

Som vi ser finns det en del utarbetade retoriska modeller för att identifiera både form och innehåll i retorisk diskurs. När det kommer till pragmatik eller handling blir det i Millers teori lite mer komplicerat. I ”Genre as a social action” framkommer det att det är dels en fusion mellan form och innehåll som utpekar en handling. Däremot inkorporeras också talarens intention och publikens förväntningar i den retoriska handlingen.¹⁰ Detta gör den komplicerad att definiera. Millers egna exempel är taget från en analys av ”Environmental Impact Statements” där hon påpekar att det inte utgör en retorisk handling av två skäl; dels för att diskursen kan tolkas ur två motstridiga kontexter och dels för att fusionen mellan form och innehåll är otillräcklig.¹¹

Dock borde man kunna analysera den retoriska handlingen utifrån talarens intention och publikens förväntningar, om det inte till och med är nödvändigt. Troligt är att om vi tänker oss till Lloyd Bitzer att handlingen i talet svarar mot ett, som han kallar, påträngande problem i den retoriska situationen. Vid Bitzers mening finns i varje situation ett problem som ger upphov till tal eller text. Detta problem bör vara nära sammankopplat med genrens retoriska handling. Genom att då se till den retoriska situationen som talen hålls i kan vi skapa en föräning om vad den retoriska handlingen bör vara.

Samtidigt kan vi se till J. L Austins teorier kring talakter.¹² Austin framlägger att det existerar tre olika performativa talakter, dvs. handlingar utförda med ord. Dessa är antingen lokutionära, illokutionära eller perlokutionära. Sammanfattat handlar de lokutionära om rena yttranden . Medan de illokutionära bär den semantiska kraften. De perlokutionära akterna ses ur mottagarens perspektiv och berör alltså den uppfattade handlingen. Perlokutionärt sett är det bara en handling om den lokutionära och illokutionära handlingen lyckas, dvs. de är resultatet av handlingen.

---

¹⁰ Miller, 1984: s. 164.

¹¹ Ibid. 164.

¹² Austin, J. L., Urmson, J. O. & Sbisà, Marina. (1975). *How to do things with words [Elektronisk resurs]*. 2nd ed. Oxford: Clarendon. Lecture VIII, 1-3.

Det blir för detta arbete främst aktuellt att se till illokutionära talakter i jakten på den retoriska handlingen då dessa kan spåras i talen. Illokutioner spåras enklast genom att se till vad Austin kallar performativa yttranden.¹³ Det är yttranden som helt enkelt utför en specifik handling, t ex: Löften, frågor, varningar. Dessa är så att säga direkta talhandlingar. De indirekta talhandlingarna är däremot svårare att spåra.

Tänk dig en situation där två personer sitter i ett rum och fönstret är öppet. Den ena personen säger: stäng fönstret. Det är så att säga en direkt talhandling. Tänk dig sedan att personen istället säger: Är det inte ganska kallt här inne? Detta är en direkt talhandling då det är en fråga. Dock kan vi spåra en indirekt talhandling som motsvarar den tidigare: stäng fönstret.

När det gäller indirekta talhandlingar måste vi alltså arbeta med det påträngande problemet och den retoriska situationen, eftersom vi endast vet om yttrandet ”är det inte ganska kallt” ska tolkas som ”stäng fönstret” om vi kan visa på att det är så att fönstret är öppet eller att det överhuvudtaget finns ett fönster. Vi måste alltså påminna oss om att vi hela tiden tolkar in den indirekta talhandlingen mot bakgrund av situationen. Därför kommer denna analys delvis behöva luta sig mot de tidigare tre, dvs. från analysen av det innehållsmässiga och formliga och av situationen.

Eftersom det då, enligt Miller, finns en eller flera handlingar kopplat till varje genre verkar det rimligt att anta att det också finns vissa direkta och indirekta talhandlingar kopplat till denna. Ta till exempel fallet med ett par brölloppstal. Om vi tänker oss att den retoriska handlingen i talet är att hylla brudparet och att sedan alla talare väljer att önska något åt detta par, t ex lycka, välstånd eller många barn. Då kan vi alltså koppla den direkta talhandlingen ”att önska” till den retoriska handlingen att hylla. Detta gör vi genom att vi har identifierat performativa uttryck som t. ex ”jag önskar”. Naturligtvis är inte alla önskningar kopplade till hyllningstal men på detta sätt kan vi kartlägga vad en specifik retorisk handling är uppbyggd av.

1.3.4 Den återkommande retoriska situationen

Både Miller, ”Genre as social action” och Hall Jamieson, ”Generic restraints and the Rhetorical Situation” understryker vikten av den återkommande retoriska situationen.¹⁴ För det första påpekar båda att liknande retoriska situationer faktiskt återkommer och att dessa är

---

¹³ Austin, 1975: s.1-3.

¹⁴ Miller, 1984: s.155-158 och Jamieson Hall, 1973: s. 163.

viktiga i en genreklassificering. Miller ser den återkommande retoriska situationen som en social konstruktion. Något som ger genreanalysen sitt värde då en sådan analys säger mer om den sociala kontexten som diskursen uppstått i än vad den säger om den specifika ”talaren” eller ”diskursen”. Denna sociala konstruktion verkar på diskursen och formar dess innehåll, form och handling.

Ett sätt att identifiera och jämföra de retoriska situationerna är att vända sig till Lloyd Bitzer och hans publikation *The Rhetorical Situation*. Bitzer identifierar här tre komponenter hos den retoriska situationen. Dessa är: Ett påträngande problem (exigence), publik (audience) och begränsningar (constraints). Dessa tre är vad i Bitzers mening framtvingar en retorisk respons. Dock har Bitzer en problematisk definition av retorik som framkommer av begreppet exigence.¹⁵ Det påträngande problemet måste vara ett som kan lösas genom retorisk respons. Vilket i sin tur leder till att vissa tal inte blir retoriska. Det är för denna uppsats lämpligt att inte lägga för mycket vikt vid Bitzers definition av retorik utan istället fokusera på de tre delar han identifierar i situationen. Således blir vår definition av situationen sådan att den består av: ett påträngande problem, en anledning till att hålla talet, en publik och diverse begränsningar.

Dessa tre delar bör vara relativt lika för alla fem talen om det ska kunna identifieras en återkommande retorisk situation. De fem talen bör svara till samma problem, hållas inför en liknande, dock inte identisk, publik samt påverkas av liknande begränsningar. Begränsningarna påverkar enligt Bitzer talet på ett sätt att t ex vissa saker måste nämnas eller att andra saker inte kan nämnas.¹⁶ Det påverkar också talets längd och naturligtvis även de tre delarna av genren, innehåll, form och handling.

---

¹⁵ Bitzer, Lloyd F., “The Rhetorical Situation”, *Philosophy & Rhetoric*, Vol. 1, No. 1 (Jan., 1968), Penn State University Press, pp. 5-6.

¹⁶ *Ibid.* s. 8.

1.4 Material

Det material som ligger till grund för föreliggande analys är hämtat från de senaste fem socialdemokratiska partiledarnas avgångstal: Tage Erlander från Socialdemokraternas partikongress 1969, Ingvar Carlsson från partikongressen 1996, Göran Persson från extra partikongress i mars 2007, Mona Sahlin från partikongress 2011 samt Håkan Juholt från presskonferens i januari 2012. (Dessa noteras fortsättningsvis Erlander: 1969, Carlsson: 1996, Persson: 2007, Sahlin: 2011 samt Juholt: 2012 respektive.)

De fyra första, Erlander, Carlsson, Persson och Sahlin, ges alla vid en partikongress. Den femte, Juholt, har ett annat forum, nämligen en presskonferens. Efter att ha nått en större förståelse av modern retorisk genre teori så är det inte långsökt att misstänka att Juholts tal kan komma att skilja sig från de tidigare fyra i stora drag. Dels för att den retoriska situationen är en annan än vad de andra fyra har, dvs. han har ett annat forum vilket medför att Juholts publik då även är en annan. Det ska tillkännages att situationen för de tidigare fyra inte heller är fullständigt överförbara. Erlander och Carlsson håller utanför sina anföringstal även tacktal senare under kongressen, dessa två tal kommer också vara del av analysen.

Dessutom verkar Juholts handling vara en annan, då han med sitt tal formellt avgår med ”omedelbar verkan”, medan de andra fyra snarare annonserar att de planerar att avgå. Man ser vid första anblick att Juholts tal faktiskt skiljer sig. Juholts tal blir dock av intresse då den möjligtvis kan tjäna att tydligare belysa vad som är de begränsande faktorerna i de andra situationerna, om dessa finns.

Därutöver kommer två tal från situationer som liknar Juholts tal i större utsträckning undersökas. Dessa är Mona Sahlins presskonferens den 10 november 1995, efter Toblerone-affären, samt Gudrun Schymans presskonferens den 26 jan 2003. (Fortsättningsvis noterad Sahlin: 1995 samt Schyman: 2003 respektive.) Både Sahlin och Schyman utför samma handling som Juholt, dvs. avgår med omedelbar verkan, Sahlin som statsråd och Schyman som partiordförande för Vänsterpartiet. Sahlins tal får ytterligare vikt av det faktum att hon senare också avgår som partiordförande medan Schymans tal hämtar mycket av sitt intresse från det faktum att hon precis som Juholt avgår som partiordförande, dessutom för ett annat parti.

Dessutom kommer andra öppningstal från kongresser vävas in i diskussion för att se om skillnader och likheter kan dras till dessa. Det kommer vara Perssons anföringstal från tillväxtkongressen 2004 och Sahlins tal från jobbkongressen 2009.

1.5 Tidigare forskning

Det finns sannerligen mycket forskning inom området politik, nästan lika mycket inom svensk politik och även en uppsjö arbeten kring socialdemokratisk politik. Anledningen är tveklöst politikens breda sociala inverkan. Politiken berör helt enkelt våra vardagsliv på oerhört många sätt vilket givetvis gör det intressant. Det finns även en del inom de politiska studierna som är utrett med fokus på retorik. Ordet retorik är ju trots allt frekvent i diskussioner kring politik. Dock har ordet i detta sammanhang kanske en aning vriden betydelse. Icke desto mindre är retoriska djupdykningar in i politiken inte något ovanligt, icke heller när det kommer till den socialdemokratiska rörelsen.

Däremot ska tilläggas att mycket av forskningen riktar sig till specifika historiska eller politiska händelser. Så som undersökningar kring kärnkraftsdebatten under 70-talet eller diskursanalyser om i jämställdhetsdebatter eller varför inte frågor om vapenexport. I många fall förekommer uttrycket ”socialdemokratisk retorik” eller på annat sätt fraserad socialdemokratisk stämpling av diskurs. (texter eller tal). Dock ligger ingen mer sofistikerad genreteoretisk uppbackning bakom dessa stämplingar, framförallt inte någon med den millerska infallsvinkel som denna uppsats brukar. Vilket torde göra föreliggande arbete än mer intressant då det verkar finnas en föreställning om att en socialdemokratisk genre faktiskt existerar, eller åtminstone att den socialdemokratiska diskursen på något sätt skulle särskilja sig. Dessutom har eftersökningen inte uppenbarat någon studie som sökt genrebestämma just socialdemokratiska avgångstal.

När det kommer till politisk genreretorisk analys, av slaget som föreliggande arbete hänger sig, ligger två amerikanska kvinnor i framkant. Karlyn Kohrs Campbell och Kathleen Hall Jamiesons arbete kring amerikanska presidenters retorik är, för denna uppsats, den största källan för retorisk analysinspiration. Även Miller har presenterat genreretoriska arbeten. Dessa är trots sin icke-politiska inriktning av stor vikt för detta arbete. Det finns naturligtvis även en uppsjö av genreretoriska undersökningar. Dock är det dessa som närmast matchar den teoretiska infallsvinkel som denna studie använder.

2. Avhandling

2.1 Den återkommande retoriska situationen

Den retoriska situationen är som ovan diskuterats av vikt för genrebestämningen. De avvikelser, eller skillnader, som finns i de olika stegen (handling, form och innehåll) uppstår troligtvis som följd av skillnader i just den retoriska situationen. Den mest uppenbara situationella skillnaden mellan talen är naturligtvis tiden för talen. De talar i olika tider, med olika historiska händelser, olika politiska och sociala händelser etc. att förhålla sig till. Det kan vi sortera in under begränsningar. Det är också tänkbart att en förändring i språkbruk kommit att genomgått under tiden mellan talen.

De olika talarna är alltså begränsade av olika språkliga konventioner. Även talens innehåll blir berörda av externa faktorer som t. ex kärnkraftskatastrofen i Fukushima, Tsunamikatastrofen eller Vietnamkriget. Vilket leder till en del innehållsliga skillnader mellan talen som bara kan attribueras själva talsituationen. (Dessa kommer vidare utvecklas under den innehållsliga analysen.) Dessa skillnader i begränsningar bör inte ses som tillräckliga för att inte frambringa en återkommande situation.

De talar även inför liknande publik. Alla tal, förutom Juholts, hålls vid en partikongress inför socialdemokratiska partimedlemmar från hela Sverige. Sahlins tal sänds i tv, så även Perssons och Juholts. Carlssons och Erlanders tal går ut i radio. Även om dessa två rikstäckande medier skiljer sig en aning så kan man konstatera att alla, förutom Juholt, står inför en närpublik, kongressen, och en distanspublik, radiolyssnare och tv-tittare. Dessa publik är med största sannolikhet lika närvarande. Fokus för talet ligger på närpubliken i första hand. Talens olika publik är således inte olika närvarande till en grad som bör påverka talet till en hög grad. Vi kan därför med hög säkerhet tolka de olika situationernas publik som tillfredställande lika. I alla fall utom Juholt det vill säga, som på grund av forumet presskonferens har mediakåren som närpublik och tv-tittare som distanspublik. Emellertid ligger fokus för Juholt på distanspubliken och inte närpubliken.

Det finns däremot mer direkta situationella faktorer som skiljer dessa tal som kan komma att vara mer betydande. De avgår av olika skäl och deras parti har mer eller mindre mandat vid avträdet. Erlander och Carlsson kliver av under en socialdemokratisk regering medan Persson och Sahlin avträder efter ett förlorat val och Juholt avgår efter något som kallats en kris. Skälen till avgången spelar naturligtvis en roll för talets utformning och

det faktum att partiet sitter eller inte sitter vid den politiska makten, dvs. har bildat regering, är kanske de mest avgörande situationella faktorerna.

Det påverkar det påträngande problemet mellan talarna en aning. Carlsson och Erlander, som dessutom håller ett tacktal måste i detta sammanhang tacka föregående talare. Något som Persson och Sahlin inte gör. Persson och Sahlin måst sporra publiken på ett annat sätt eftersom detta är första kongressen efter ett förlorat val. Juholt däremot står inför problemet med en omedelbar avgång.

Det får till följd att Juholts sista tal hålls vid en presskonferens och inte vid en partikongress som de övriga fyra. För Juholts del påverkar detta samtliga delar i situationen. Han får ett annat påträngande problem, en annan publik och ett helt annat forum.

Dessutom kan förlusten i valet 2006 och 2010 vara avgörande för att Persson och Sahlin inte håller något tacktal efter avtackningsceremonien utan snarare vid anförandet av kongressen. De väljer att tacka för sig i anföringstalet som sker vid kongressens öppnande. Erlander och Carlsson håller alltså sina tacktal som siste talare i ceremonin.¹⁷¹⁸ Detta påverkar inte bara exigence utan även constraints, i alla fall i tacktalen.

Anföringstalet ställer andra krav på talaren samtidigt som det påträngande problemet numer snarare är öppnandet av kongressen istället för avgången. Här föreligger påträngande problem som att praktiskt och faktiskt öppna kongressen och att välkomna diverse tillresta gäster. Det gäller också för anförandet att lägga an tonen för den fortsatta kongressen. Vilket kan komma att kollidera med det påträngande problemet som är att avgå. Alla utom just Juholt håller ett sådant anföringstal, som vi ovan sett, kan komma att klassas som avskedstal. Dock tvingar kollisionen med öppnandet av kongressen att fråga oss om själva avträädandet är det mest framträdande problemet. Troligt är att det ligger större generiska krav på kongressöppnande än just avgång, då detta sker betydligt oftare.

Vidare kan diskuteras vad som i situationen finns eller fattas som gör att Erlander och Carlsson håller sina tacktal när Sahlin och Persson inte gör detta. Det kan ligga i att avtackningsceremonin inte heller är densamma. Erlander, Carlsson och Sahlin har liknande ceremonier. Diverse betydande personer håller tal över och till partiordförande, medan

---

¹⁷ Erlander, Tage: 1969. Protokoll Sveriges Socialdemokratiska Arbetarpartis partikongress 1969. s. 434 – 439. och Carlsson, Ingvar: 1995. Protokoll Sveriges Socialdemokratiska Arbetarpartis partikongress 1995. s. 103-105.

¹⁸ Persson, Göran: 2007. ”Tal av Göran Persson på extra partikongress 17 mars 2007”. <http://www.socialdemokraterna.se/Var-politik/Arkiv/Kongresser-och-konferenser/Extrakongress-2007/Gorans-tal/>, 2012-03-12, 20:44. och Sahlin, Mona: 2011. Protokoll Sveriges Socialdemokratiska Arbetarpartis partikongress 2011. s. 3-10.

Perssons ceremoni utgörs av en dialog mellan honom och en del betydande personer som avtecknar har ordförandeskap.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att de retoriska situationerna på ytan verkar vara mycket lika. De befinner sig alla på en partikongress och avträder inför, en för var och en i sin tid, liknande publik. Den enda som bryter mönstret är Juholt, men det ska också komma att visa sig att hans tal ser mycket annorlunda ut mot de övriga. Trots detta finns det, när vi skärskådar situationen skillnader som får oss att ifrågasätta situationernas likhet, framförallt uppdelningen av avsked- och tacktal. Något som inte görs konsekvent av alla partiordföranden. De står inför samma påträngande problem men handlar inte mot dessa på samma sätt, dvs. de delar eller delar inte upp talen. Detta betyder att den överliggande retoriska situationen är mycket densamma men de olika talen, tack- och anföringstal, svarar mot olika påträngande problem. Publiken är dock, i alla fall utom Juholt, i mångt och mycket identisk.

2.2 Innehåll

De inneboende skillnaderna som presenterats av den retoriska situationen ska visa sig göra avtryck också i innehållet. Tydligast syns det i det faktum att Erlanders och Carlssons öppningstal inte innehåller någon tack-sektion.¹⁹ Både Persson och Sahlin har ett tydligt avtackande i slutet av sitt öppningstal. Det är för båda en mycket kort del av sitt tal som ägnas detta. Vad som kan påpekas av dessa är att de, ganska naturligt, bär liknelser till de tacktal som Erlander och Carlsson håller.

Dock är Erlanders och Carlssons mycket mer utvecklade och längre då dessa är regelrätta tal. De täcker även mer av deras tid som partiordförande. Sahlin och Persson sammanfattar sina tack mycket kort. De väljer alla att tacka hela partiet och alla som arbetat inom eller för socialdemokratin. De är också alla måna om att lyfta fram att det inte är partiordföranden som gör det viktiga jobbet utan alla andra socialdemokrater ute i landet som gör detta.

Samtliga väljer också att säga ett ord om sina efterträdare. Sahlin och Persson då trots att dessa inte valts ännu. Det verkar ligga ett generiskt krav på att detta ska ske. Dock lägger de olika tyngd vid detta ämne. Erlander pratar ganska mycket om vad en

---

¹⁹ SAP, Kongressprotokoll, 2011: 9 och Persson, 2007: s. 16.

partiordförande bör vara, en definierande topik, och pratar dessutom mycket om sin efterträdare, Olof Palme.²⁰ Persson väljer dock att endast säga ett kort: ”Tack för allt du utträttat hittills. Ett stort lycka till!”²¹ till Sahlin som är hans efterträdare. Troligt är att Persson inte vill tala så väldigt mycket om sin efterträdare men kan inte i situationen avstå helt från att göra så.

Det som ytterligare formar Erlanders och Carlssons tacktal är det faktum att de talar som siste talare i en avtackningsceremoni. Det betyder att de har tidigare talare att förhålla sig till. Vilket också framkommer i deras tal, då de riktar ett tack även till dessa och samtidigt bemöter lite av det som sagts. Detta ingår naturligtvis inte i Perssons och Sahlins tack-del, då de inte har någon talare att bemöta. Det kan vara värt att notera att de inte heller väljer att bemöta någon framtida talare som möjligtvis skulle kunna framkomma.

Det ska också tilläggas att det i tacktalen som levereras av Erlander och Carlsson ligger många personliga reflektioner och tankar som inte framförs i deras anföringstal. Det är däremot så att inslag av detsamma återfinns i Perssons och Sahlins tal. Erlanders och Carlssons anföringstal har en mycket liten personlig prägel i det att de talar mycket lite om sig själva. Erlander för fram saker som hänt under sin tid som ordförande, en historisk kontext-topik. Men han för fram vad som gäller saken, i detta fall socialdemokraterna, och inte personen, han själv.

I Perssons och Sahlins fall är detta historiska inslag blandat mellan sak och person. De för in sina egna reflektioner och åstadkommanden simultant med det som är partiets, dock med en betoning på just partiet. Carlssons historiska inslag i öppningstalet är dock begränsat till vad som skett sedan den förra kongressen och sträcker sig alltså inte, till skillnad från de övriga, över hela hans partiordförandeskap. Detta har han reserverat till sitt tacktal. På samma sätt som Erlander framför han sina egna reflektioner, tankar och känslor över hans och partiets åstadkommanden i sitt tacktal. Däremot gäller det även här en kontext-topik med fokus på det historiska. Detta är med all säkerhet ett situationellt krav för samtliga talare.

Samtidigt är det som närmare tas upp i den historiska kontext-topiken på detaljnivå olika i varje tal. Däremot motsvarar de händelser utanför kongressen som är svåra för talaren att undvika. Erlander talar om problematik med NATO-medlemskap och om Koreakriget.²² Sahlin talar om kärnkraftsolyckan i Fukushima och Libyen-krisen. De tar alla

---

²⁰ SAP, Kongressprotokoll, 1969: s. 434-435.

²¹ Persson, 2007: s. 17

²² SAP, Kongressprotokoll, 1969: s. 8.

upp händelser som är specifika för sin tid och sammanför dessa med hur deras parti agerat på ett positivt sätt. ”Vi vägrade ansluta oss till ett maktblock i en tid, då motiven för neutraliteten ifrågasattes.”²³ Erlander förklarar vidare hur detta blev lättare när andra länder följde efter i det spår som socialdemokraterna skapat. Så även om detaljerna skiljer sig så talar de om samma sak när det kommer till en kontext-topik som äger mycket rum i talen. Denna topik är den mest framträdande i talen, och detta är sant för samtliga av, i alla fall, öppningstalen.

Däremot är kanske den mest återkommande topiken den som förhåller sig till sak. Detta identifierar också *Klassisk retorik för vår tid* som den primära topiken i talskapandet.²⁴ När det kommer till sak-topiken förhåller sig samtliga öppningstal till denna på samma sätt. Det handlar om en definierande topik och det som definieras är främst tre saker: Socialdemokraterna, kongressen och begreppet politik. Socialdemokraterna definieras delvis genom vad som ovan nämnts i den historiska topiken. På samma sätt definieras kongressen, men med fokus på framtiden. Socialdemokraterna preciseras genom vad de gjort tidigare, det Sverige de skapat, som de säger, och kongressen får sin bestämning genom ansvaret att fortsätta detta arbete.

Det är här den sista definitionen kommer in. Både Socialdemokraterna och kongressens arbete sorteras in under begreppet politik och detta lyfts fram på lite olika sätt som nyttigt. Alla fyra har tydliga historiska exempel som de sammanför med begreppet politik. Persson talar till exempel om hur havsörnen återvänt efter att ha nästan varit utdöd och definierar detta som politik, en lyckad miljöpolitik.²⁵ Carlsson talar om politik som den måste vara förankrad i verkligheten: ”Ni ombud kommer att välja hur verkligheten ska förändras. Men ni kan inte välja bort verkligheten.”²⁶

De betonar alla nyttan med politik, men lyfter även fram en annan topik, nämligen det möjliga. De talar om hur deras politik fungerat i dåtiden och lägger fram möjligheten för den att fungera i framtiden. Det är framförallt intressant att alla fyra öppningstal ägnar sig åt att definiera just begreppet politik. Möjligt är att det är något som ofta blir attackerat av oppositionen och att det därför blir tvingat för dem att lyfta fram den och definiera den som möjlig och nyttig, med tanke på att de just öppnar en kongress vars syfte är just detta arbete.

En sista punkt där samtliga fyra öppningstalare kongruerar är i en jämförande topik som riktar sig till att ställa den socialdemokratiska politiken mot den hos oppositionen.

---

²³ SAP, Kongressprotokoll, 1969: s. 8.

²⁴ Grinde, 2008:s. 138.

²⁵ Persson, 2007. s.5.

²⁶ SAP, Kongressprotokoll, 1996: s. 5.

Det riktar sig framförallt mot de borgerliga partierna, som historisk sett, och även i dagsläget, är den socialdemokratiska politiska motpolen. Det är även i just politiken som det jämförande resonemanget läggs fram. Samtliga lägger fram punkter där den socialdemokratiska politiken har blivit kritiserad för att sedan visa på hur den istället varit lyckad. För Carlsson och Erlander är just detta mer dominant, av den enkla anledningen att de avgår i en period där socialdemokraterna sitter vid makten och har gjort så under en längre period. Carlsson och Erlander är mycket sakliga i sina jämförelser medan Persson är mycket aggressivare. Han kallar Moderaternas regerings period mellan 1991-1994 för ”eländiga år”.²⁷ Både han och Sahlin lägger mer vikt vid denna jämförande topik. Anledningen kan vara att partiet vid deras avgång just har förlorat ett riksdagsval och inte sitter vid makten. Klart är däremot att även denna jämförande topik kan ses som ett generiskt krav då samtliga förhåller sig till den.

Innehållsmässigt är det liten skillnad mellan de fyra öppningstalen. Det finns dock delar där de olika talarna verkar vilja lyfta fram mer personliga ämnen. Persson talar till exempel mycket om miljöpolitik. Det är möjligt att detta ligger i tiden, att det så att säga är ett viktigt politiskt ämne just då.²⁸ Emellertid lyfter inte Sahlin fram detta på samma tydliga sätt som Persson. Samtidigt talar Carlsson mycket om kulturfrågor, något som inte återfinns hos de andra tre.²⁹ Så även om det verkar finnas krav på vad som ska återfinnas, i form av topiker, i talen så finns här ett litet svängrum för talarna att manövrera inom och lyfta fram frågor som berör den enskilda talaren.

Juholts tal, som skiljer sig betydligt från de övriga, har ett fokus på person-topiken. Han lyfter fram sin egen bakgrund och sina egna attribut och ställer det mot vad han definierar som nyttigt för partiet, i ordförandeskap. I detta resonemang blir slutsatsen att han inte är den ledare som partiet behöver och därför avgår han. Talet är mycket kort och det är i helhet endast de här två topikerna som framkommer. Det är dock ett resonemang och även ett innehåll som skiljer sig totalt från de övriga fyra.

Det återfinns som sagt innehållsmässigt mycket små skillnader mellan de fyra öppningstalen. Den största olikheten ligger i att Erlander och Carlsson har sina separata tacktal varför denna del inte återfinns i Sahlins och Perssons tal. De två väljer dock att betona denna del mycket litet och får det överstökad mycket fort. Juholts tal är radikalt annorlunda och lyfter inte alls fram de topiker som finns i de övriga talen. Det ska naturligtvis här tilläggas att det finns många andra topiker representerade i vardera tal. De som lyfts fram är

---

²⁷ Persson, 2007: s.2.

²⁸ Ibid. s. 11.

²⁹ SAP, Kongressprotokoll, 1996: s. 6.

de som har varit ägt mest rum. Därför blir den rimliga slutsatsen att en iögonfallande stor likhet existerar mellan talen rent innehållsmässigt. De undantag som existerar är i själva verket relativt små och kan inte anses överskugga den likhet som finns.

2.3 Form

När det kommer till form är kanske det första som slår an åhöraren talens olika längd. Perssons tal är utan tvekan det längsta. Det är i jämförelse med de andra talen mycket långt. Juholts tal är förhållandevis, på den andra sidan av skalan, mycket kort. Det finns egentligen ingen direkt koherens när det gäller talens längd. Öppningstalet av Erlander är ganska kort, så är även det som hålls av Carlsson. Deras tacktal är också förhållandevis korta. Sahlins tal hamnar någonstans mitt emellan Persson och dessa två. Slutsatsen vi kan dra är att det inte verkar finnas några påträngande generiska krav som styr talens längd.

Fortsatt kan vi titta på talens disposition. Talen inleds på relativt olika sätt. Sahlin och Carlsson inleder sina öppningstal genom att välkomna alla på kongressen, ombud och tillresta gäster. Det är inte helt orimligt att tolka att situationen kan kräva detta. Däremot så finns inte detta välkomnande parti hos Erlander, Persson och Juholt. Persson inleder genom att citera sitt egna installationstal och Erlander genom att tala om tidigare kongresser. Däremot finns en tydlig kronologisk prägel under resterande delen av talet, och det är fallet för samtliga tal. De avhandlar alla sitt ordförandeskap från början till slut med mycket få undantag.

De talar samtliga i nästan strikt kronologisk ordning och inleder med det som är längst tillbaka i tiden. Dock är det som är mest frapperande med upplägget dispositionsmarkörerna: ”partivänner” eller ”partikamrater”. Dessa återkommer i alla tal, utom Juholt, och fungerar som en slags kapitelindelare. De två orden föregår nästan alltid ett nytt stycke där ett nytt ämne introduceras. Det är oerhört påfallande att denna upprepning görs på exakt samma sätt genom samtliga tal från Erlander fram till Sahlin.

För en djupare formanalys kan vi se till stil som det ovan i kapitlet teori avlagts. De olika stilaxlarna gör analysen mycket konkret och enklast är att behandla dessa en åt gången med samtliga tal i åtanke.

Först kan vi se till distinktionen talspråkligt kontra skriftspråkligt. Samtliga tal har en hög grad av skriftspråklighet. Detta kommer med största sannolikhet av det faktum att talarna har ett skrivet manuskript vilka de förhåller sig till. Erlander påpekar till och med att han just läser ur ett manuskript.³⁰ Den skriftspråkliga dominansen syns genom ett mycket grammatiskt korrekt språk med en brist på ofullständiga meningsbyggnader och en, skriftligt korrekt, meningsföljd.³¹ Den höga graden av formalitet känns hos Erlander störst. Möjligt är att även det formella svenska skriftspråket kommit att förändrats en aning från 1969 och framåt, varför hans tal kanske känns mer formellt men egentligen inte är det.

Hos Persson och Sahlin finns stundtals även ett språkbruk som i dagligt tal känns ålderdomligt men det känns för det mesta modernt men grammatiskt korrekt. Persson upprepar till exempel ”vårt” istället för det mer talspråkliga vårt. Dock återkommer ibland hos Sahlin talspråkliga upprepningar som: ”ibland får man höra att högern snappat åt sig problemformuleringsprivilegiet, som det heter ibland”.³² Även Juholt har ett formellt och korrekt språk som lutar mot det skriftspråkliga. Även om hans är mycket mer korthugget. Det finns t ex. en tendens av bisatser att hamna före huvud verbet: ”Sammantaget, när jag väger partimedlemmars stöd mot det allmänna opinionsläget, drar jag följande slutsats.”³³ Det här är en meningsstruktur som inte heller är främmande i de övriga talen, och bär en tydlig skriftspråklig prägel.

Dock kan tilläggas i fråga om formalitet att Perssons tal här står ut en aning. De andra har en mycket konkret stil som går i linje med det formella. Det finns en avsaknad av stilistiska figurer och troper.³⁴ Persson har ett mycket tydligare bildspråk är de övriga. De övriga talen domineras av konkreta exempel, dessa förekommer även hos Persson. Emellertid har Persson ett mer bildspråkligt språkbruk som genomsyrar, men dock inte dominerar, hans tal där de övriga talarna endast gör det sporadiskt. I de övriga talen återfinns i och för sig också kamp-metaforik men Persson har till exempel rytmiska uppbyggnader i form av anaforiska upprepningar.³⁵ Dock kvartstår den skriftliga formen i hans tal, den är bara mer bildspråklig snarare än konkret exemplifierande.

Fortsättningsvis, ser vi i samtliga talen en frapperande personlig prägel. Samtliga talare använder personliga pronomen som ”vi”, ”oss”, ”ni” och ”jag” istället för mer

---

³⁰ SAP, Kongressprotokoll, 1969: s.7.

³¹ Cassirer, 2003: s.63-68.

³² SAP, Kongressprotokoll, 2011: s. 7.

³³ Juholt, Håkan: 2012: ”Håkan Juholt lämnar”. <http://www.socialdemokraterna.se/Media/nyheter/Hakan-Juholt-lamnar/>, 2012-03-12, 20:45.

³⁴ Cassirer. 2003:, s. 202-216.

³⁵ Persson, 2007: s.1.

opersonliga uttrycksformer. Dock finns skillnader i hur denna personliga prägel ter sig. Erlander, Persson och Sahlin talar nästan konstant med tilltalet ”vi” och har mycket liten fokus på sig själva, vilket gör att pronomenet ”jag” blir mindre framträngande. Detta ska ställas i kontrast mot Juholt som har ett tydligt fokus på ”jag” men där ”vi” nästan helt saknas. Han använder de mer opersonliga formerna som t ex ”partiet” eller ”Sverige”. Troligt är detta till en följd av att hans publik inte är densamma. Han riktar sig till en publik som inte enbart är socialdemokrater och inte ligger lika nära honom som den på kongressen. Därför är det möjligt att han inte tillåts vara ”vi” med sin publik.

Noterbart är även att Carlsson inte bara använder ”vi” utan också ”ni”. Detta framkommer inte alls på samma noterbara sätt som hos de andra. Han förenar ”vi” med dåtiden och när han talar om framtiden använder han istället ”ni”. Detta markerar även stilistiskt hans avgång som ordförande genom att han i framtiden kommer vara ”vi” med sin publik. Det är ett stilistiskt drag som verkar passande för ett avgångstal, eftersom den distanserar talaren från publiken, men som faktiskt bara framkommer hos Carlsson.

De fyra öppningstalen domineras även av ett agiterande språkbruk. Talen är mer inriktade mot argumentation snarare än information. Det är kanske inte så konstigt sett till de situationella kraven som existerar. Det är tal som syftar till att inspirerar publiken inför den kommande kongressen. Denna propagerande form återfinns till exempel inte i Juholts tal, inte heller kan man säga att den framkommer i Erlanders och Carlsson tacktal. Det syns inte minst i den ovan nämnda kamp-metaforik som återkommer i samtliga fyra tal, där socialdemokraternas åstadkommanden förenas med en seger i denna kamp. Dessutom syns den i separationen mellan ”vi”, socialdemokraterna, och ”de”, oppositionen som är motståndarna i denna kamp. Det är faktiskt så att orden ”kamp”, ”motståndare” och ”seger” förekommer i samtliga av de fyra öppningstalen på flera ställen. Det är ett sätt som talarna skapar denna inspirerande argumentation. Det är likväl så att detta saknas i Juholts tal och även i de två tacktalen vilka präglas av en mer personligt känslösam ton som mer riktar sig till att beröra i syftet att beröra men inte agitera. De två talen har en metaforik som inte rör sig kring kamp utan snarare glädje.

Samtliga tal, öppningstalen, Juholts tal och tacktalen, präglas däremot av en informationstäthet. Även om det tidigare nämnts att Persson har ett mer bildspråkligt bruk så handlar det inte om bombastiska utläggningar. I de fallen där det bildspråkliga förekommer så präglas även den av en direkt informativ koppling. Det bildspråkliga används alltså som exempel snarare än som enbart känslöbyggande stilistik. Det finns över lag en stringens som genomsyrar alla tal. Sällan, nästan aldrig, flyter talen ut i väldiga känslöargumentationer utan

har hela tiden en konkretiserad framtoning. Det är i mångt och mycket en sammanvävning av oerhört många verkliga exempel som syftar till att stärka den drivna tesen. De finns naturligtvis skillnader i denna informationstäthet också, där Persson är den ena ytterligheten med några få utsvävningar och Juholt den andra med nästan total stringens.

Det finns som synes en del stilistiska såväl som dispositionsmässiga skillnader vilka ovan har belysts. Dock bör det kanske betonas att även om dessa existerar är den övergripande stilistiken, med den skriftspråkliga naturen, en informationstäthet och ett konkretiserande exempelbruk framför bombastiskt språköverflöd något som sammanför talen till en stillikformighet där skillnaderna snarare kan ses som undantag från regeln. Det finns en övertygande formlikhet mellan talen. Det som till den största delen stör denna mall är talens olika längd och inledningspartier där ingen kongruens verkar återfinnas. Det gör att formanalysen i denna genrestämning blir en aning brokig. Det finns som vi sett tydliga retoriska element i formen som återkommer men här finns även olikheter. Emellertid får nog även här sägas att det finns mer gemensamt än som skiljer sig.

2.4 Den retoriska handlingen

Den retoriska handlingen grundar sig som vi sett ovan i en respons till den retoriska situationen. Dessa kan spåras, som vi tidigare diskuterat, genom att söka rätt på vissa performativa yttranden i talen. De övergripande handlingarna som talarna, står inför är tvådelade, dels handlar det om att öppna kongressen och dels handlar de om att avgå. Dessa är sanna för alla talare utom Juholt. Eftersom Juholts primära handling skiljer sig mycket från de övriga kan vi avhandla denna först.

Juholt befinner sig som sagt på en presskonferens och inte på en kongress som de andra fyra. Han ämnar med sitt tal att avgå med omedelbar verkan. Detta innebär att med detta tal så utför han den direkta handlingen att avgå. I de övriga fallen handlar det om att de redan har meddelat att man inte ämnar ställa upp för omval. Hans handling tar sig formen av det performativa uttrycket: ”lämnar jag med omedelbar verkan uppdraget som ordförande för Socialdemokraterna”.³⁶ Denna omedelbarhet i handlingen kan alltså inte spåras i de andra talen. De avgår så att säga inte formellt när talet är slut, utan senare under kongressen kommer

---

³⁶ Juholt, 2011.

istället deras efterträdare bli valda och det är först då avgången realiseras. Detta gör Juholts retoriska handling till en radikalt annan än de övriga.

När det kommer till de övriga kan vi inleda med handlingarna som är specifika för kongressens öppnande. Härunder kan vi sortera in en handling som vi redan i avsnittet stil snuddat vid, nämligen välkommandet. Denna handling framkommer som tidigare nämnts endast i två av dessa fyra fall, vilket är något iögonfallande. Sahlin och Carlsson är de två som i sina öppningstal inleder med att välkomna kongressen och dess gäster, genom att helt enkelt använda ordet ”välkommen”. Varken Erlander eller Persson inleder med denna välkomning, vilket annars kan kännas viktig som första talare att göra. Det blir tämligen svårt att säga att i den retoriska handlingen att öppna kongressen faktiskt ligger generiska krav på att välkomna.

Inte heller i denna handling kan det performativa yttrandet att öppna kongressen spåras i alla fyra fall. Här det istället Erlander och Sahlin som faktiskt yttrar frasen: Härmed förklaras denna kongress öppen. Carlsson säger istället: ”Nu börjar vi arbetet!” och Persson: ”Låt oss gå till val.”.³⁷ Det är möjligt att det här inte finns ett formalitetskrav för ordförande att öppna kongressen. Med det i åtanke kan vi se de olika yttrandena som likvärdiga eftersom de alla syftar till att påbörja kongressens arbete. Carlsson använder just dessa ord och Persson i sitt yttrande syftar till det val av partiordförande som stundar som då också kopplas till kongressens arbete.

Däremot verkar den dominerande handlingen bland öppningstalen vara något som vi kan kalla att engagera eller sporra kongressen. Detta ser vi inte minst av vad som tidigare framkommit av både innehållet och formen av talen. Det är en handling som inte framkommer genom direkta performativa yttranden utan ligger mellan de så välkända raderna. Dominansen av dessa innehållsiga och formliga element får oss att ställa frågan varför. Frågans svar blir det vi nu kopplar till handlingen. Genom att söka beröra publiken, vad som i den klassiska retoriken kallas *movere* och hör till de tre talplikterna,³⁸ genomförs denna handling. Detta sker på olika vis. Dels ser vi det genom ett känsloladdat språk, som exempelvis hittas i Perssons tal och dels genom känsloladdade exempel.

Samtliga talare lägger fram exempel som sedan kopplas av vad Socialdemokraterna och kongressen tidigare åstadkommit. Tillsammans med det tydliga involverandet av publiken, med upprepningen av de personliga pronomen, sammanförs publiken med begreppet seger, vilket är ämnat att skapa en känsla av stolthet och motivera publiken. Detta är kanske den mest genomträngande handlingen i de fyra öppningstalen.

---

³⁷ SAP, Kongressprotokoll, 1996: 7 och Persson, 2007: s.17.

³⁸ Grinde, 2008: s. 58.

Emellertid, kan man tänka sig att ytterligare ett syfte ligger bakom denna handling. Det är inte osökt att föreställa sig att dessa exempel ska bana väg för vad som ska tas upp på kongressen. Det blir i det här fallet en handling som också sätter agendan för arbete som skall göras. I fallen Persson och Sahlin blir detta en aning tydligare. De tar båda upp valförlusten men vill lyfta fram vikten av att fortsätta arbetet. Det faktum att de inte talar om förändring signalerar möjliga generiska krav – dessa är med all sannolikhet kopplade till att partiprogrammet inte förändrats väsentligt. Anledningen till detta bör vara på grund av det förlorade valet som föregått kongressen. Denna handling framkommer också genom talarnas val att definiera politik som något nyttigt, vilket samtidigt skänker validitet till kongressens arbete – en annan handling som återfinns hos samtliga talare.

I handlingen att lyfta fram kongressens agenda verkar finnas litet svängrum att manövrera inom för de olika talarna. Det återspeglas igen av den innehållsliga i talen. Faktumet att Carlsson är den enda som lyfter fram kulturella frågor och Persson har en mycket tydligare miljöpolitisk prägel på sitt tal pekar på just detta. Det kan också spåras till en handling som ligger utanför öppnandet av kongressen och snarare närmar sig något som kan tänkas ingå i ett avgångstal – att efterlämna ett politiskt arv eller riktning. Detta tydliggörs när talarna går över i att använda ”jag”-form istället för vi. Persson säger till exempel: ”Jag vill att vårt parti ska fortsätta vara stort”.³⁹ Detta är dock ett mer performativt uttryck som motsvarar en handling vi skulle kunna kalla önskan eller vädjan. Emellertid är det rimligt att handlingen kopplas till den av att efterlämna ett politiskt arv eller riktning.

I avgångstalets handling ser vi också tacket. Det är som tidigare nämnts avskiljt hos Erlander och Carlsson till ett rent tacktal. Hos Persson och Sahlin framkommer det i slutet av talet men det kan inte sägas vara speciellt dominant. Däremot framkommer ändå detta även i Juholts kortare tal som också uttrycker en ”tacksamhet” över att bli tilldelad ordförandeskapet.⁴⁰ Dock är detta för samtliga sammankopplat med en ödmjukhet och själva tacket riktar sig till publiken och framförs personligt som ett tack från talarna till partiet för det stöd de fått under ordförandeskapet. De försöker alla tona ner sin egen roll. Persson säger: ”Det är inte ni som ska tacka mig. Det är jag som ska tacka er”.⁴¹ Det är möjligt att man vill förena sig själv med en ödmjukhet för att bygga sin egen karaktär starkare, samtidigt kan det sägas gå i linje med det inslag av movere som ovan diskuterats. Det skulle alltså kunna ses ingå i handlingen att engagera eller motivera publiken.

---

³⁹ Persson, 2007. s.9.

⁴⁰ Juholt, 2011.

⁴¹ Persson, 2007: s. 16.

Dessutom sett till de två tacktalen som hålls av Erlander och Carlsson ser vi en annan tack-handling. Denna i form av att tacka talare som föregått deras tal. Dessa handlingar återfinns inte hos Sahlin eller Persson, av den enkla anledningen att ingen talat innan dem. Det ska dock tilläggas att denna tack-del tar upp en relativt stor del av talen. Det är rimligt att anta att ett generiskt krav här finns hos tacktalen som saknas hos öppningstalen. Speciellt med tanke på att inget tack skickas, av Persson och Sahlin, i förväg till potentiella talare.

En annan tydlig handling som ingår i avgångshandlingen är att skicka en lyckoönskning till sin efterträdare. Carlsson och Erlander har tydliga partier i sina tacktal som är riktade till just efterträdarna. Persson nämner Sahlin lite i förbifarten och Sahlin skickar också en lyckönskning till Juholt.⁴² Även Juholt önskar lycka till sin efterträdare som inte nämns vid namn utan helt enkelt benämns ”min efterträdare”.⁴³ Det finns alltså ett tydligt generiskt krav att för denna handling, som vi kan sortera in under den övergripande handlingen att avgå.

Sammanfattningsvis ser vi återigen hur Juholts tal segregeras från de övriga. Samtidigt syns det hur handlingarna hos de olika talarna är desamma. Även om de hos Erlander och Carlsson delats upp mellan två tal. Den mest framträdande handlingen i talen är dock det engagerande och motiverande. Den handlingen är närmare sammankopplad till en övergripande handling vi kallar att öppna kongressen. Det synes finnas i dessa tal två genomgående handlingar – öppnandet och avgången, av vilka den tidigare är den som framstår i talen som den primära.

---

⁴² Persson, 2007: s. 17 och SAP, Kongressprotokoll: 2011: s. 9.

⁴³ Juholt, 2011.

3. Sammanfattande diskussion

Som framkommer av den ovanstående avhandlingen finns stora likheter mellan talen i genrebegreppets samtliga fyra delar. Däremot förhåller sig talen till varandra inte helt utan inkonsekvenser. Det är ganska tydligt att till exempel Juholts tal vid presskonferensen inte kan sammanfogas med de övriga. Juholts tal brister faktiskt på alla fyra kriterier varför vi gör gott i att separera talet och sammanföra det med en annan genre.

Det är inte så att Juholts tal är helt unikt. Han är den enda Socialdemokratiska partiordförande som funnit sig i denna situation. Dock finns exempel på när partiordföranden för andra svenska partier hållit liknande presskonferenser. Gudrun Schyman avgick 2003 som partiordförande för Vänsterpartiet. Hennes situation liknar Juholts på många punkter. Däremot finns det skillnader även här mot Juholt. Det är till exempel mycket längre än Juholts tal.⁴⁴ Emellertid finns likheter i stil, framförallt, i betoning på ”jag”-bruket med Juholts tal. Något som inte återfinns på samma sätt hos de övriga fyra Socialdemokratiska avgångstalen.

Även Mona Sahlin har avträtt som statsråd vid en presskonferens till följd av den så kallade Toblerone-affären. I detta tal finns också den tydliga ”jag”-formen. Dock utför hon inte handlingen att avgå med ”omedelbar verkan” utan har meddelat partiordförande Carlsson att hon ämnar göra detta.⁴⁵ Innehållet i detta tal påminner också mer om det som återfinns i partiordförandenas avgångstal från kongresserna. Möjligt är att detta är kopplat till den annorlunda handlingen. Dock gör den formliga, situationella och stilistiska likheten tillsammans med den likartade handlingen mellan dessa tre tal att vi kanske snarare bör fråga oss om Juholts tal är typiskt för det av en presskonferens.

När det kommer till de andra fyra så finns som sagt stora likheter. De är dock inte identiska. Den största skillnaden ligger i separationen av tacktalen hos Erlander och Carlsson. Om man sammanför dessa två tal, öppningstalet och tacktalet, landar vi dock i två tal som har nära på samma innehåll, form, retorisk handling. Den retoriska situationen mellan de två talen är dock skiljd. Tacktalen har föregående talare att ta hänsyn till vilket också syns i den tack-handlingen som också utförs, och endast utförs av tacktalen.

Den här uppdelningen mellan öppningsanförandet och tacktalet gör det problematiskt att genrebestämma de olika talen. Tacktalen är trots allt mycket lika varandra och liknar även den avslutande delen i både Perssons och Sahlins tal, med vissa undantag.

---

⁴⁴ Schyman, Gudrun, 2003, Avskedstalet – ord för ord, <http://www.expressen.se/nyheter/avskedstalet---ord-for-ord/>, 2012-06-06, 13:37.

⁴⁵ Sahlin, Mona, 1995: ”Mona Sahlin tillkännager sin avgång som statsråd” <http://www.aftonbladet.se/nyheter/article10901222.ab>, 2012-06-06, 13:46.

Om vi däremot ser till själva öppningsanförandet så ser vi frapperande likheter. Det blir svårt att säga att dessa, trots mindre skillnader, inte skulle tillhöra samma genre. Det finns en övertygande konsekvens i de olika generiska elementen mellan talen. Vi ser den retoriska situationen, med nästan identiska publiker, liknande begränsningar och påträngande problem. Innehållet som presenteras är topiskt detsamma med anpassningen på detaljnivå till varderas tidsperiod. Formen är med undantag från talens längd i mångt och mycket identiskt. De retoriska handlingarna kan i samtliga tal sammanfogas till två: öppnandet och avgången. De dominerande handlingarna är dessutom i alla tal främst sammanfogat med handlingen. De här fyra öppningstalen tillhör med allra största säkerhet samma genre.

Detta föder naturligtvis frågan om det existerar en specifik genre som kan kallas avgångstal. Mot bakgrund av det faktum att talens dominerande handling sammanförs med öppnandet ska vi kanske istället fråga oss vad i dessa tal som skiljer sig från vanliga öppningstal. Vi ser till Perssons öppningsanförande vid tillväxtkongressen 2004 och Sahlins från jobbkongressen 2009 och konstaterar vid första anblick att längden på talen är ungefärliga med de fyra avgångstalen. Vid en närmare titt ser vi klara likheter mellan de här två anförandena och de fyra öppningstalen.⁴⁶ Kapitelmarkören ”partivänner” återkommer i båda dessa tal. Den finns en innehållslig prägel som i Sahlins tal lutar mot jobbpolitik och i Perssons tal till tillväxtpolitik. Man lyfter fram vikten av kongressen och definierar även här dess arbete som viktigt.

Det är inte osökt att tänka sig att de fyra öppningstalen kan sorteras in under en genre som just är anföringstal vid Socialdemokratiska kongresser. Det är trots allt en situation och en handling som är betydligt vanligare än just avskedstalet, varför dessa generiska krav kan påstås vara mycket tydligare och mer närvarande hos de olika talarna. Möjligt är i detta fall att de fyra avskedstalen kan sorteras in under genren kongressöppningstal med den specifika inriktningen på partiordförandeskapsskifte. Det verkar gå i linje med det faktum att Sahlins och Persson öppningstal från jobb- och tillväxtkongressen verkar fokuserade på just jobb- och tillväxtpolitik. Detta är som sagt en möjlighet, men en fråga som ligger utanför ramen av vad denna uppsats kan svara på.

Vi får helt enkelt nöja oss med att konstatera att de fyra öppningstalen ska sägas tillhöra samma genre. Dock kan vi inte välja att bortse från de två tacktalen. Det är möjligt att dessa två tillhör en egen genre som är en annan än den hos de fyra öppningstalen. Det är

---

⁴⁶ Sahlin, Mona, 2009: ”Mona Sahlins öppningsanförande på jobbkongressen”, <http://www.socialdemokraterna.se/Var-politik/Arkiv/Partiordforanden/Mona-Sahlin-/Tal/2009/Mona-Sahlin-invigningstal/>, 2012-06-06, 13:53 och Persson, Göran 2004, Protokoll Sveriges Socialdemokratiska arbetarpartis partikongress 2004: s.10.

också möjligt att de ska ingå i densamma som de fyra talen. Men även om tacktalen separeras eller sammanfogas med öppningstalen är det sant att de dominerande retoriska elementen i varje tal återkommer i samtliga talen. De har alla samma dominerande handling, innehåll, form och retorisk situation. Det är med andra ord, nästan samma sak, eller i alla fall fråga om samma genre.

Referenser

Primärkällor

Carlsson, Ingvar: 1995. Protokoll Sveriges Socialdemokratiska Arbetarpartis partikongress 1995. s. 103-105

Erlander, Tage: 1969. Protokoll Sveriges Socialdemokratiska Arbetarpartis partikongress 1969. s. 434 – 439

Juholt, Håkan: 2012. ”Håkan Juholt lämnar”.

<http://www.socialdemokraterna.se/Media/nyheter/Hakan-Juholt-lamnar/>, 2012-03-12, 20:45

Persson, Göran: 2007. ”Tal av Göran Persson på extra partikongress 17 mars 2007”

<http://www.socialdemokraterna.se/Var-politik/Arkiv/Kongresser-och-konferenser/Extrakongress-2007/Gorans-tal/>, 2012-03-12, 20:44.

Persson, Göran 2004, Protokoll Sveriges Socialdemokratiska arbetarpartis partikongress 2004: s.9-19

Sahlin, Mona, 1995: ”Mona Sahlin tillkännager sin avgång som statsråd”

<http://www.aftonbladet.se/nyheter/article10901222.ab>, 2012-06-06, 13:46

Sahlin, Mona, 2009: ”Mona Sahlins öppningsanförande på jobbkongressen”,

<http://www.socialdemokraterna.se/Var-politik/Arkiv/Partiordforanden/Mona-Sahlin-/Tal/2009/Mona-Sahlin-invigningstal/>, 2012-06-06, 13:53

Schyman, Gudrun, 2003, ”Avskedstalet – ord för ord”,

<http://www.expressen.se/nyheter/avskedstalet---ord-for-ord/> , 2012-06-06, 13:37

Sekundärkällor

Austin, J. L., Urmson, J. O. & Sbisà, Marina. (1975). *How to do things with words* [Elektronisk resurs]. 2nd ed. Oxford: Clarendon.

Bitzer, Lloyd F., “The Rhetorical Situation”, *Philosophy & Rhetoric*, Vol. 1, No. 1 (Jan., 1968), Penn State University Press, pp. 1-14

Brock, Bernard L. Ed. Mfl.: 1990: *Methods of rhetorical criticism – a twentieth century perspective*: Kohrs Campbell, Karlyn & Jamieson Hall, Kathleen M.: ”Introduction to *form and genre*”. S. 331-342

Cassirer, Peter (2003). *Stil, stilistik & stilanalys*. 3., [omarb.] uppl. Stockholm: Natur och Kultur.

Hall Jamiesson, Kathleen M.: "Generic constraints and the Rhetorical Situation. *Philosophy & Rhetoric*, Vol. 6, No. 3 (Summer, 1973), pp. 162-170

Jasinski, James (2001). *Sourcebook on rhetoric: key concepts in contemporary rhetorical studies*. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications

Lindqvist Grinde, Janne, 2008: Klassisk retorik för vår tid. Lund. s. 125 – 169.

Miller, Carolyn: 1984: "Genre as Social action", *Quarterly Journal of Speech*, no. 70. S 151-167.